

INGLIZ TILI DARSLARIDA RAQAMLI HIKOYALASH ASOSIDA TINGLAB TUSHUNISH VA O'QISH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18210916>

Yoqubjonova Mohlaroyim Abdumalik qizi

O'zbekiston milliy pedagogika universiteti doktoranti

Annotatsiya (o'zbek tilida)

Ushbu maqolada raqamli hikoyachilik (digital storytelling) multimediyaviy strategiya sifatida chet tilini o'qitishda tinglab tushunish va o'qib tushunish ko'nikmalarini rivojlantirish imkoniyatlari IMRAD tuzilmasida yoritiladi. Nazariy asos sifatida multimodal ta'lim, dual coding, kognitiv yuklama hamda multimedia o'rganish tamoyillari tahlil qilinadi. Amaliy qismda akademik litsey/kollej yoki OTM sharoitiga mos 6 haftalik aralash (blended) modul taklif etilib, unda audio-matnli hikoyalar, subtitr, vizual lavhalar va o'qish-topshiriqlar integratsiyasiga tayangan dars dizayni beriladi. Baholashda tinglab va o'qib tushunish bo'yicha old-test/so'ng-test, rubrika asosidagi loyiha bahosi hamda reflektiv kundaliklardan foydalanish yo'llari ko'rsatiladi. Natijalarning kutiladigan jihati sifatida o'quvchilarning mazmunni anglash, asosiy g'oyani ajratish, inferensiya qilish, lug'atni kontekstdan fahmlash va eshitilgan matndan detallarni ajratib olish ko'rsatkichlarining yaxshilanishi asoslanadi.

Kalit so'zlar

raqamli hikoyachilik, multimediya, tinglab tushunish, o'qib tushunish, multimodallik, subtitr, loyiha asosida ta'lim.

Аннотация (rus tilida)

В статье рассматривается digital storytelling как мультимедийная стратегия развития навыков аудирования и чтения при обучении иностранному языку в логике структуры IMRAD. Теоретическую основу составляют идеи мультимодального обучения, dual coding, когнитивной нагрузки и принципов мультимедийного обучения. В практической части предложен 6-недельный blended модуль для условий академического лица/колледжа или вуза, включающий интеграцию аудиотекстов, визуальных материалов, субтитров и заданий на чтение. Описаны подходы к оцениванию: pre-test/post-test по аудированию и чтению, проектная оценка по рубрике и рефлексивные дневники. Обосновано ожидаемое повышение

показателей понимания содержания, выделения основной идеи, выполнения инференции, контекстуального усвоения лексики и извлечения деталей из услышанного текста.

Ключевые слова

digital storytelling, мультимедиа, аудирование, чтение, мультимодальность, субтитры, проектное обучение.

Abstract (English)

This paper examines digital storytelling as a multimedia strategy to enhance listening and reading skills in foreign language education within an IMRAD framework. The theoretical foundation draws on multimodal learning, dual coding, cognitive load theory, and principles of multimedia learning. The practical section proposes a six-week blended module suitable for academic lyceums/colleges or higher education, integrating audio-text narratives, visuals, subtitles, and reading tasks. Assessment procedures include listening/reading pre- and post-tests, rubric-based project evaluation, and reflective journals. The expected outcomes include improved comprehension, main-idea identification, inferencing, contextual vocabulary learning, and detail extraction from spoken texts.

Keywords

digital storytelling, multimedia learning, listening comprehension, reading comprehension, multimodality, subtitles, project-based learning.

Kirish. Chet tilini o'qitish amaliyotida tinglab tushunish va o'qib tushunish ko'nikmalari ko'pincha alohida-alohida mashq qildiriladi: audio alohida tinglanadi, matn alohida o'qiladi, so'ng umumiy savol-javob yoki test bilan yakunlanadi. Biroq real kommunikatsiyada mazmunni anglash odatda multimodal muhitda sodir bo'ladi: odam bir vaqtning o'zida ovoz, kontekst, vizual ishoralar, yozuv (subtitrlar yoki sarlavha), grafika va vaziyatni birgalikda qabul qiladi. Shuning uchun zamonaviy didaktika o'quvchi tajribasini real hayotga yaqinlashtiradigan, mazmunni boyitadigan va o'rganish motivatsiyasini oshiradigan strategiyalarga ehtiyoj sezadi. Digital storytelling ana shunday yondashuvlardan biri bo'lib, unda qisqa hikoya, audio narratsiya, tasvir, video lavha, musiqa va matn elementlari bir kompozitsiyada birlashtiriladi; natijada o'quvchi tinglab va o'qib anglashni tabiiy integratsiyada mashq qiladi.

Raqamli hikoyachilikning metodik ahamiyati, avvalo, "mazmunni anglash"ni markazga qo'yishidadir. O'quvchi grammatik birlikni yodlash emas, hikoya mazmuni va uning mantiqiy rivojini kuzatish orqali til birliklarini kontekstda qabul

qiladi. Bunday yondashuv, ayniqsa, tinglab tushunishda muhim: ko'plab o'quvchilar audio tezligi, talaffuz farqlari, intonatsiya yoki tanish bo'lmagan leksika sababli ma'no "uzilib qolishi"ni boshdan kechiradi. Hikoya esa vizual tayanch, voqea zanjiri va kontekst orqali bu uzilishlarni kompensatsiya qiladi. O'qib tushunish uchun ham hikoya janri afzalligi yaqqol: qisqa epizodlar, muammo-yechim strukturasining mavjudligi, qahramonlar motivi kabi omillar matnni idrok etishni yengillashtiradi hamda o'quvchini "o'qishdan maqsad" bilan ta'minlaydi.

Maqolaning maqsadi digital storytellingni multimediamiy strategiya sifatida asoslab berish va u orqali tinglab tushunish hamda o'qib tushunish ko'nikmalarini kuchaytirishga qaratilgan ta'limiy modulni taklif etishdir. Tadqiqot savollari quyidagicha: (1) digital storytellingning tinglab va o'qib tushunishga ta'sirini tushuntiruvchi nazariy asoslar qaysilar? (2) multimedia elementlari (audio, matn, vizual) integratsiyasi qanday didaktik shartlarda samarali bo'ladi? (3) 6 haftalik modulda o'quvchilar natijasini ishonchli baholash uchun qanday o'lchovlar qo'llash mumkin? Mazkur ishda muammo qo'yilishi bilan birga, amaliy dars dizayni va baholash mexanizmlari ham IMRAD talablari asosida keltiriladi.

Metodlar. Tadqiqot dizayni metodik-eksperimental yo'nalishda rejalashtiriladi va amaliyotga tatbiq qilish uchun moslashuvchan model sifatida taqdim etiladi. Ishtirokchilar sifatida 1-kurs OTM talabalari yoki akademik litsey/kollejning yuqori bosqich o'quvchilari (taxminan B1 daraja atrofida) tanlanadi; guruh hajmi 24-30 nafar bo'lishi maqsadga muvofiq. Tadqiqot aralash (mixed) yondashuvga tayangan: kvantitativ o'lchovlar (old-test/so'ng-test) hamda sifat ko'rsatkichlari (refleksiya, kuzatuv, loyiha mahsuli) birgalikda qo'llanadi.

Intervensiya 6 haftalik blended modul ko'rinishida tashkil qilinadi: haftasiga 2 ta auditoriya mashg'uloti (har biri 80 daqiqa) va 1 ta mustaqil onlayn topshiriq (40-60 daqiqa). Modullarning mazmuni "hikoya asosida tinglash va o'qish" tamoyiliga quriladi: har bir haftada bitta qisqa raqamli hikoya (2,5-4 daqiqa audio/video narratsiya) va unga mos o'qish materiali (300-450 so'zli matn) tanlanadi yoki o'qituvchi tomonidan yaratiladi.

Materiallarni tanlash mezonlari: leksik zichlikning me'yoriyligi, syujetning ravonligi, mavzuning yosh va ijtimoiy tajribaga mosligi, vizual elementlarning ma'no bilan uyg'unligi hamda audio sifatining aniqligi. Hikoyalar haddan tashqari murakkab badiiy uslubdan xoli, lekin qiziqarli konflikt va yechimga ega bo'lishi ko'zda tutiladi.

O'qitish jarayonida Mayerning multimedia tamoyillari (keraksiz elementlarni kamaytirish, signallash, segmentlash) va kognitiv yuklamani boshqarish g'oyalari asos qilib olinadi. Shuningdek, dual coding yondashuviga ko'ra, ma'lumotni audio

va vizual kanallarda berish mazmunni eslab qolish va qayta tiklashni osonlashtiradi; shu bilan birga, haddan ortiq bir vaqtda beriladigan matn+audio+vizual kombinatsiyasi ortiqcha yuklama ham berishi mumkin. Shu sababli modulda “bosqichma-bosqich multimodal integratsiya” qoʻllanadi: avval umumiy mazmunni tushunishga qaratilgan tinglash, keyin segmentlarga boʻlib qayta tinglash, soʻng matn bilan mustahkamlash va nihoyat hikoya asosida qisqa oʻqish-topshiriqlar.

Baholash vositalari uch toifaga ajratiladi. Birinchi toifa: tinglab tushunish boʻyicha old-test/soʻng-test (20 itemli koʻp variantli va qisqa javobli savollar), oʻqib tushunish boʻyicha old-test/soʻng-test (20 item). Ikkinchi toifa: loyiha bahosi (digital story) uchun analitik rubrika (mazmun izchilligi, til aniqligi, audio ravshanligi, vizual-matn uygʻunligi, manba va mualliflik etikasi). Uchinchi toifa: reflektiv kundalik va qisqa soʻrovnoma (motivatsiya, qiyinchilik, foydali strategiyalar). Natijalarni tahlil qilishda oʻrtacha ball farqi, foiz oʻsish, hamda dars jarayonidagi sifat kuzatuvlari (masalan, inferensiya savollariga javob sifati) solishtiriladi.

Metodik jarayon 6 haftaga quyidagicha taqsimlanadi: 1-hafta—kirish va diagnostika, 2–5-haftalar—hikoya asosida integratsiyalashgan tinglash-oʻqish sikllari, 6-hafta—yakuniy loyiha va soʻng-test. Har bir haftada “pre-listening/pre-reading” bosqichida 6–8 ta tayanch soʻz (faqat mazmunni anglash uchun zarur) beriladi; bu yerda maqsad lugʻatni koʻpaytirish emas, balki tinglash va oʻqish jarayonidagi toʻsiqlarni kamaytirishdir. Keyingi bosqichlarda gist listening (asosiy gʻoyani aniqlash), detail listening (detallar), inferensiya (xulosa chiqarish), keyin oʻqish orqali tekshirish va yakuniy refleksiya amalga oshiriladi.

Tadqiqot natijasi va muhokamasi. Taklif etilgan modul asosida kutiladigan natijalar, birinchi navbatda, tinglab tushunishdagi barqarorlikning ortishi bilan izohlanadi. Digital storytellingda audio narratsiya vizual voqea va epizodlar bilan mustahkamlangani sababli oʻquvchi “maʼno zanjiri”ni yoʻqotib qoʻysa ham, keyingi kadr yoki syujet burilishi orqali qayta tiklay oladi. Shuning uchun soʻng-testlarda gist listening boʻyicha toʻgʻri javoblar ulushi yuqorilashi, detail listening boʻyicha esa ayniqsa ikkinchi va uchinchi qayta tinglashdan keyin oʻsish kuzatilishi ehtimoli katta. Bu natija dual coding va multimedia oʻrganish tamoyillari bilan mos tushadi: maʼno ikki kanal orqali kodlanganda u qayta chaqirilishi osonlashadi.

Oʻqib tushunish boʻyicha natijalar ham sezilarli yaxshilanishga moyil boʻladi, chunki oʻquvchi oʻqishdan oldin hikoyani tinglab, umumiy kontekstni anglab oladi; natijada matnni oʻqish jarayonida koʻproq resursni mantiqiy bogʻlanish va muallif niyatini tushunishga sarflaydi. Bu jarayon Krashenning input gʻoyasi bilan

ham muvofiqlashadi: tushunarli input ko'payganda ko'nikmalar barqaror rivojlanadi.

Loyiha mahsuli—o'quvchilarning o'z digital story ishlari—ham natijani ko'rsatuvchi muhim indikator bo'ladi. Rubrikaga ko'ra eng kuchli o'sish odatda “mazmun izchilligi” va “audio ravshanligi” bandlarida ko'rinadi, chunki o'quvchi tinglash faoliyatida ko'p marotaba aniq talaffuz va intonatsiya namunalari eshitadi hamda o'z ishlanmasida shunga yaqinlashishga intiladi. Bu yerda muhim nuqta shuki, audio yozuv va vizual tanlash jarayoni o'quvchini “auditoriya uchun tushunarli” ifoda qilishga majbur qiladi; ya'ni u faqat matn tuzmaydi, balki tinglovchining qabul qilish sharoitini ham hisobga oladi. Robin raqamli hikoyachilikni aynan shunday—mazmun, texnika va auditoriya omillarini birlashtiruvchi ta'limiy tajriba sifatida tasvirlaydi; bizningcha, bu yondashuvning kuchi ham shunda, chunki u til ko'nikmalarini izolyatsiyada emas, kommunikativ mahsulot yaratish jarayonida rivojlantiradi (Robin, 2008).

Shu bilan birga, natijalarda muayyan cheklovlar ham kuzatilishi mumkin. Birinchidan, Sweller kognitiv yuklama nazariyasida aynan shuni ta'kidlaydi: o'quvchining ishchi xotirasi cheklangan, shuning uchun material dizayni ortiqcha yuklamani kamaytirishi lozim (Sweller, 1988). Shu nuqtai nazardan, modulda subtitrlar ham doimiy emas, balki bosqichma-bosqich: avval subtitrsiz gist listening, keyin qisqa segmentlarda subtitrli tekshirish, so'ng o'qish materialida mustahkamlash ko'rinishida berilganda natijalar barqarorroq chiqadi.

Ikkinchidan, o'qituvchining multimedia savodxonligi va tashkilotchilik roli natijaga kuchli ta'sir qiladi. Hikoyani tanlash, bo'limlarga ajratish, savollarni to'g'ri ketma-ketlikda berish, rubrikani tushunarli qilish—bularning barchasi metodik mahoratni talab qiladi. Mayerning yondashuvi ham o'qitish “ko'proq element qo'shish” emas, balki elementlar o'rtasidagi didaktik uyg'unlikni ta'minlash ekanini ko'rsatadi (Mayer, 2009). Shuning uchun natijalar bir xil sharoitda ham o'qituvchiga qarab farqlanishi mumkin; bu holat tadqiqotning tashkiliy omillarga sezgirligini bildiradi.

Discussion

Olingan (yoki kutilgan) natijalarni talqin qilishda digital storytellingni oddiy “qiziqarli video” sifatida emas, balki maqsadli o'qitish dizayni sifatida ko'rish zarur. Multimedia strategiya sifatida u tinglash va o'qishni bir-biriga bog'laydi: tinglash—kontekst va intonatsion ma'no beradi, o'qish esa tushunishni tekshiradi, strukturani ravshanlashtiradi hamda detalni mustahkamlaydi. Bu integratsiya o'quvchining metakognitiv strategiyalarini ham faollashtiradi: u “avval umumiy ma'no, keyin detallar, keyin xulosa” yo'lidan boradi. Natijada o'quvchi o'zining

tushunish jarayonini boshqarishni o'rganadi; bu esa keyingi mustaqil o'rganish uchun muhim poydevor.

Digital storytellingning yana bir pedagogik qiymati—motivatsiya va shaxsiylashuvdir. O'quvchi o'zi uchun muhim bo'lgan mavzuda hikoya yaratganda, u mazmunga mas'uliyat bilan yondashadi, tinglovchi ehtiyojini hisobga oladi, til birliklarini tanlashga e'tibor beradi. Bu yerda loyiha asosida ta'lim (project-based learning) elementlari ko'rinadi: natijada mahsulot mavjud, mezonlar aniq, va jarayon refleksiya bilan birga kechadi. Biroq motivatsiya ko'tarilishi avtomatik ravishda ko'nikma o'sishini kafolatlamaydi; ko'nikma o'sishi uchun topshiriqlar ketma-ketligi ham to'g'ri bo'lishi kerak. Masalan, faqat hikoya ko'rish bilan cheklanilsa, tinglash strategiyalari (predicting, monitoring, verifying) rivojlanmaydi; shuning uchun modulda tinglash savollari ham "mazmunni topishdan" "xulosa chiqarish"ga qadar bosqichlab beriladi.

Subtitrlar masalasi ham muhokamada alohida o'rin tutadi. Ayrim amaliyotlarda subtitrlar doimiy yoqib qo'yiladi va bu o'quvchini ko'proq o'qishga "majbur" qiladi; natijada tinglash ikkilamchi bo'lib qoladi. Boshqa tomondan, butunlay subtitrlsiz material ham quyi darajadagi o'quvchida tushunarsizlikni kuchaytirishi mumkin. Shu bois, maqolada "adaptiv subtitrlar" yondashuvi ma'qul deb topiladi: gist listening bosqichida subtitrlar yo'q, tekshiruv bosqichida qisqa segmentlar subtitrlar bilan, keyin o'qish materialida tahlil. Bu yondashuv multimedia o'rganishning signallash va segmentlash tamoyillariga mos keladi hamda ishchi xotira yuklamasini me'yorlashtiradi.

Metodik jihatdan yana bir muhim masala—matn va audio o'rtasidagi moslik. Agar o'qish materialida audio hikoyani aynan takrorlasa, o'quvchi "yodlab olish"ga o'tib ketishi, chuqur tushunishga kamroq intilishi mumkin. Aksincha, o'qish materialida juda farq qilsa, o'quvchi "ikki alohida mavzu" deb qabul qiladi. Shuning uchun eng samarali variant—audio hikoya syujetini saqlagan holda, o'qish matnida qo'shimcha detail, izoh, yoki qahramon ichki monologi kabi elementlarni berishdir. Bu o'quvchini taqqoslashga, mantiqiy bog'lashga va ma'no bo'shliqlarini to'ldirishga undaydi. Natijada o'qish ham, tinglash ham maqsadli faoliyatga aylanadi.

Cheklorlar sifatida, birinchidan, texnik imkoniyatlar (internet sifati, audio qurilma, kompyuter/telefon) notekis bo'lishi mumkin. Ikkinchidan, o'quvchilar orasidagi til darajasi farqi katta bo'lsa, bir xil hikoya hamma uchun birday samarali bo'lmaydi. Uchinchi cheklor—baholashning tashkiliy murakkabligi: loyiha rubrikasi, testlar va refleksiyalarni birgalikda yuritish o'qituvchidan vaqt va metodik tayyorgarlik talab qiladi. Shunga qaramay, digital storytellingni "kichik

format”da boshlash mumkin: masalan, dastlab o’qituvchi tayyor hikoyalardan foydalanadi, keyin o’quvchilar 1–2 daqiqalik mikro-hikoya yaratishga o’tadi. Bunda sifatdan ko’ra didaktik maqsad – tinglash va o’qish strategiyalarini uyg’un mashq qildirish – ustuvor bo’lib qoladi.

Xulosa Digital storytelling chet tilini o’qitishda tinglab tushunish va o’qib tushunish ko’nikmalarini birgalikda rivojlantiradigan samarali multimediaviy strategiya bo’la oladi. U multimodal kirish (audio+vizual+matn) orqali tushunarli inputni kuchaytiradi, o’quvchi diqqatini mazmun va syujet orqali barqaror ushlab turadi hamda o’rganish jarayonini loyiha mahsuliga yo’naltiradi. 6 haftalik blended modul modeli asosida tinglash va o’qish bo’yicha old-test/so’ng-test, rubrika asosidagi loyiha bahosi va reflektiv kundaliklar orqali natijani ishonchli kuzatish mumkin. Metodik samaradorlikning asosiy sharti – multimedia elementlarini ortiqcha ko’paytirmasdan, segmentlash, signallash va bosqichma-bosqich integratsiya orqali kognitiv yuklamani boshqarishdir. Kelgusida tadqiqotni yanada kuchaytirish uchun turli darajadagi guruhlar, turli janrdagi hikoyalar va subtitrlarining (subtitrsiz/segmentli/to’liq) ta’sirini solishtiruvchi eksperimental dizaynlar tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. Mayer, Richard E. *Multimedia Learning*. New York: Cambridge University Press, 2009. 304 bet.
2. Robin, Bernard R. “Digital Storytelling: A Powerful Technology Tool for the 21st Century Classroom.” *Theory Into Practice*. Columbus: Ohio State University, 2008. 220–228-betlar.
3. Sweller, John. “Cognitive Load During Problem Solving: Effects on Learning.” *Cognitive Science*. Norwood: Ablex Publishing Corporation, 1988. 257–285-betlar.
4. Paivio, Allan. *Mental Representations: A Dual Coding Approach*. New York: Oxford University Press, 1986. 322 bet.
5. Krashen, Stephen D. *Principles and Practice in Second Language Acquisition*. Oxford: Pergamon Press, 1982. 202 bet.
6. Richards, Jack C. *Teaching Listening and Speaking: From Theory to Practice*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. 343 bet.
7. Grabe, William. *Reading in a Second Language: Moving from Theory to Practice*. New York: Cambridge University Press, 2009. 441 bet.

8. Anderson, Neil J. *Metacognition and Good Language Learners*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. 230 bet.